

МІФОПОЕТОНІМИ В ОДАХ ДЖОНА КІТСА

Яскравим представником англійського романтизму, що є третім великим поетом поряд з Дж. Г. Байроном (1788—1824) та Персі Біші Шеллі (1792—1822) цього літературного напрямку не тільки в англійській, а й у світовій літературі, є Джон Кітс (1795—1821). Неперевершеним взірцем лірики Джона Кітса є його віршовані твори — «*Ode to a Nightingale*» («Ода солов'ю»), «*Ode on Grecian Urn*» («Ода до грецької ваз»), «*Ode to Psyche*» («Ода Психеї»), «*Ode on Melancholy*» («Ода Меланхолії»), «*Ode on Indolence*» («Ода Дозвіллю»), «*To Autumn*» («Осені»). У цих творах проявилось притаманне Кітсу чуттєве сприйняття природи, безмежна сила уявлення, надзвичайна здатність одухотворити увесь оточуючий світ, а також піднімати до ступеня істинно прекрасного явища й предмети реального життя [1: 255]. Естетичний ідеал поезій Джона Кітса полягає в пошуках краси та гармонії, що існують в природі й для поета зв'язані з реальністю та невід'ємні від істини: «*Beauty is truth, truth beauty — that is all you know on earth and all you need to know*» [1: 255]. («Краса є істина, істина є краса — ось все, що ми можемо пізнати на землі, і все, що треба знати». — Г. Ш.) [1: 255]. Як відомо, існує два різновиди од: хвалебні, що мають традиційний сенс — жанр лірики, вірш, що виражає піднесені почуття, викликані важливими історичними подіями, діяльністю історичних осіб і «ніжні» — анакреонтичні — жанр лірики, в якому панує життєрадісне, світле світосприйняття, перейняте мотивами земного щастя, гедонізму, любові [4: 515]. Отже, у творчій спадщині Джона Кітса панує другий вид цього ліричного жанру — анакреонтичні оди, в яких поету особливо вдалося передати красу, гармонію та велич природи, апелюючи до античної культури та мистецтва, до давньогрецьких міфів, і отже, до міфонімів.

Мета даної статті — простежити специфіку функціонування міфопоетонімів у одах «*Ode to Psyche*» («Ода Психеї»), «*Ode on*

Melancholy» («Ода Меланхолії»), що мають найбільше міфопоетонімне наповнення порівняно з іншими творами цього циклу¹.

«Ода Психеї» (1820) нараховує 5 міфонімів, серед яких двічі використовується міфонім *Psyche* (*Психея*), а також *Olympus* (*Олімп*), *Phoebe* (*Феб*), *Vesper* (*Веспер*), а також множинні міфоніми *Dryads* (*Дриади*) та *Olympians* (*Олімпійці*).

Як відомо, *Психея* — одне з пізньоантичних божеств, уособлення душі, дихання, що асоціювалось з дмуханням вітру, вихором, крилатістю [6, т. 2: 344]. Відома головним чином завдяки роману Апулея «Золотий осел», у якому письменник об'єднав різні міфи про Психею і створив поетичну казку про мандри людської душі, яка жадає злитися з коханням (любов'ю). Згідно з твором Апулея, Психея (Душа) смертна з народження, але здобула безсмертя завдяки вірності своєму чоловіку Амуру (Любові). Канонічно до класичного пантеону Психея не увіходила й набула загальновідомості тільки в епоху Ренесансу, де цей сюжет набув великої популярності та послугував темою багатьох значних творів літератури та витворів мистецтва у різних країнах Європи. Як зауважує Джон Кітс у своєму листі до Джорджа та Джорджіани Кітс від 30 квітня 1819 року: «Ви звичайно, пам'ятаєте, що Психею не зображували богинею до часів Апулея Платоніка, який жив вже після часів Августа, а це означає, що цю богиню ніколи не шанували і не поклонялися їй із всім завзяттям античності — а може бути, ніколи і не думали про неї у древній релігії; я (Джон Кітс — Г. III.) більш правовірний і не можу собі дозволити поганській богині залишатися у такій зневажливості» [2: 651]. Отже, зрозуміло, звідки такі зауваження Кітса: «в родині безсмертних молодша вона», «храму в неї немає»: *O latest born and loveliest vision far // Of all Olympus' faded hierarchy! // Fairer than Phoebe's sapphire-regioned star, // Or Vesper, amorous glow-worm of the sky; // Fairer than these, though temple thou hast none, // Nor altar heaped with flowers* [7: 153]. Оспівуючи неповторну красу і душевність Психеї, Джон Кітс ставить цей міфопоетонім вище за весь пантеон олімпійських богів. Як відомо, міфотопонім

1 Дослідження міфопоетонімного простору поезії «Ода солов'ю», яка насичена онімами даного розряду, є предметом окремої розвідки, що знаходиться у друці.

Олімп — священна гора древніх греків у північній Фессалії, яку вважали місцеперебуванням богів, що має усталене значення у літературі — зібрання, сонм олімпійських богів [5: 99] у контексті оди набуває конотацію «знебарвлений пантеон богів» у порівнянні, на думку митця, з душевною та зовнішньою яскравістю Психеї.

Як відомо, Аполлон — бог мистецтва і художнього натхнення [6, т. 1: 95], а також божество сонячного світла та зірок. У зв'язку з цим виникає розповсюджене вже у епічній поезії інше ім'я — **Феб** — з грецької мови — *сяючий, блискаючий* [5: 19], що й відобразив Джон Кітс, зазначаючи, що Психея прекрасніша і яскравіша за «темно-синю (*сапфірову*) зірку Феба» («*Phoebe's sapphire-regioned star*»), маючи на увазі третю за яскравістю (після Сіріуса та Арктура) зорю північної півкулі неба — блакитну Вегу в сузір'ї Ліри [3: 18–19]. Астронім **Ліра** (на зоряному небі це сузір'я — ідеальний паралелограм) — у давньогрецьких міфах вічний атрибут Аполлона (Феба), музичний інструмент, який він зробив, натягнувши струни на панцир черепахи [3: 19]. Отже, маємо тут поетичну перифразу на позначення астроніма *Вега* з онімним компонентом *Phoebe*, що має усталене значення в поезії — поетичне позначення сонця і зірок. Що стосується іншого поетоміфоніма **Веспер** (грецький варіант — Геспер) — божество вечірньої зірки, є одним з назв планети Венери як вечірньої зорі, звідси епітет «любовний», і, отже, також є астронімом: «*Of Vesper, amorous glow-worm of the sky*» [7: 153] («*O, Веспер, любовний палаючий світляк небес*» — Г. Ш.). Стародавні греки впродовж довгого часу не знали, що вранішня і вечірня зірки є єдиним космонімом — планетою Венерою [5: 46]. В англійській поезії існує розповсюджений сюжет про черв'яка або світляка, який плекається закоханою в нього квіткою. Цікаво відмітити, що якщо у підтексті оди і знаходиться протиставлення сердечності духовного світу труднощам і терням життя, то, у всякому випадку, античність не являється тут ідеалом, оскільки вона нарівні з сучасністю нехтувала Душею (Психеєю). Отже, в аналізованій оді Джон Кітс у метафоричному контексті персоніфікує Психею: *Surely I dreamt to-day, or did I see // The winged Psyche with awakened eyes?* [7: 152]; а також поетизує в образі *Психеї* не тільки загальний духовний світ людини, але й особливу ніжність, душевність цього

світу, що уособлює в собі цей міфонім: *But who wast thou, O happy, happy dove? // His Psyche true! [7: 152]* (*Але, хто ти, о щасливий, щасливий голуб? // Це його справжня Психея. — Г. III.*). В цих рядках Джон Кітс ототожнює Психею з голубом, що, як відомо, у релігійній традиції символізує душу, яка покидає людину в момент смерті. Але існує і інше традиційне трактування візуального вигляду Психеї — це метелик або молода дівчина з крилами метелика, що склалося у V—IV ст. ст. до н. е. [5: 125].

Міфонім *Olympians* (Олімпійці), виразова форма якого одночасно означає носіїв схожих характерних властивостей, а саме позначає мешканців Олімпу, тобто давньогрецьких богів, яких митець наділяє епітетом «неясні» (*faint*) на протизагу Психеї, що має «яскраво-прозорі крильця, пурхаючи серед неясних олімпійців»: *O brightest! ... Yet even in these days so far retired // From happy pieties, thy lucent fans, // Fluttering among the faint Olympians, // I see, and sing, by my own eyes inspired. // So let me be thy choir, and make a moan // Upon the midnight hours [7: 153]*.

Множинний міфонім *Дриаду*, що в грецькій міфології уособлюють духів дерев [5: 59], у поезії постають в образі прекрасних дівчат для підкреслення романтичної та таємничої атмосфери, що зв'язана з природою у творі: *Yes, I will be thy priest, and build a fine // In some untrodden region of my mind,... // And there by zephyrs, streams, and birds, and bees, // The moss-lain Dryads shall be lulled to sleep [7: 153]* (*І там під заколисування зефірів (південних вітрів), струмків, птахів і бджіл // Дриаду, що лежать у моху, засинають. — Г. III.*).

У наступному творі «Ода Меланхолії» (1819) Джон Кітс наголошує на тому, що людина може бути нещасною, але життя завжди прекрасне, і якщо людина вміє відчувати, то навіть у самому горі своєму вона знайде елемент краси [1: 255] і висуває свою концепцію печалі: не у нагромадженні суму слід знаходити печаль, — в них вона зникає, — але в радостях, тому що саме в радості й міститься печаль Меланхолії, треба лише зрозуміти це [2: 654]. Отже, в цій оді використано три міфоніми: *Lethe* (*Лета*), *Proserpine* (*Прозерпіна*) і також *Psyche* (*Психея*).

Міфотопонім *Lethe* (річка в царстві мертвих, випивши воду якої, душі померлих забувають про своє колишнє земне життя [6, т. 2:

51]) в літературі та мистецтві має усталену символіку — показник забуття, важіль Життя й Небуття. Подібну конотацію — «річка забуття, до якої не слід підходити, щоб не позбутися земної пам'яті» спостерігаємо і у Джона Кітса: *No, no, go not to **Lethe**, neither twist // Wolf's-bane, tight-rooted, for its poisonous wine: // Nor suffer thy pale forehead to be kissed // By nightshade, ruby grape of **Proserpine** (Hi, ні, не підходи до Лети та не вижимай // Вовчі ягоди, що вкоренилися щільно для отруйного вина: // Не піддавай своє бліде чоло поцілунку // Нічній тіні яскраво-червоної виноградної лози **Прозерпіни**. — Г. Ш.) [7: 164].*

Міфонім Прозерпіна (в грецькій міфології їй відповідає Персефона) — богиня царства мертвих, а також рослинності. Згідно з міфом, Аїд закохався й викрав Прозерпіну в її матері — богині землі Церери (гр. Деметри), яка з горя наслала на землю засуху та неврожай. Аїду прийшлося повернути Прозерпіну до матері, але він силоміць дав їй скуштувати зернинку гранату, щоб вона не забула царство смерті і знову повернулася до нього [6, т. 2: 305].

Міфонім Психея уособлюється Джоном Кітсом, як і у попередній оді, з людською душею, але тут поет вже говорить про окрему душу кожної людини, якій не слід піддаватися смутку та меланхолії: *Make not your rosary of yew-berries, // Nor let the beetle, nor the death-moth be // Your mournful **Psyche**, nor the downy owl // A partner in your sorrow's mysteries (Не роби розарій з тисових ягід, // Не дозволяй своїй Психеї бути // Скорботним метеликом-хранителем твоїх зажурливих таємниць. — Г. Ш.) [7: 164].*

Отже, міфопоетоніми в поетичних творах «*Ode to Psyche*» (***Psyche, Olympus, Phoebe, Vesper, Dryads, Olympians***) та «*Ode on Melancholy*» (***Lethe, Proserpine, Psyche***) створюють яскравий метафорично-образний контекст своїм неповторним різнобарвним мерехтінням сенсів, концентрують в собі зміст значної частини оди, і, отже, виконують текстотвірну і експресивно-естетичну функції. Створене Джоном Кітсом символічне мовлення за допомогою міфопоетонімих номінацій в контексті його романтичних творів, унікальне, незважаючи на широкі культурні зв'язки, аналогії і асоціації міфологічної онімії.

Література

1. Аникст А. А. История английской литературы. — М., 1956.
2. Витковский Е. Примечания // Поэзия английского романтизма. — М.
3. Климишин І. А. Зоряне небо України. — Івано-Франківськ, 2005.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. — К., 1997.
5. Мифологический словарь: Кн. для учителя. — 4-е изд., испр. и перераб. — М., 1985.
6. Мифы народов мира. Энциклопедия. — М., 1998. — Т. 1—2.
7. Keats J. Selected Poems. — London: Collector's Poetry Library, 2004.